

SPORT MUSOBAQALARI TIZIMINI OPTIMAL BOSHQARISH VA OB'EKTI SIFATIDA

Karimov X.

*Andijont davlat pedagogika instituti
Jismoniy madaniyat kafedrasi dotsenti v.b.*

Tayanch so'lar: sport musobaqalari, elementar musobaqa, sport-texnika natijasi, jismoniy mashqlar.

Ключевые слова: спортивные соревнования, элементарные соревнования, спортивно-технические результаты, физические упражнения.

Key words: sports competition, elementary competition, sports and technical results, physical exercises.

Kirish. Jamiyatni ilmiy boshqarishni takomillashtirish dolzarb vazifa bo'lib, busiz ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotni amalga oshirish mumkin emas.

Kibernetika va tizimlar umumiy nazariyasi rivoji mahsuli bo'lgan boshqaruvning umumiy nazariyasi asosida hozirda alohida ijtimoiy tarmoqlarni boshqarishni o'rganishga o'tish zarur va mumkin. Boshqaruv jarayonini uni tarixiy va hukumat doirasidan ajralgan holda ko'rib bo'lmaydi. Menejmentning asosiy mazmunini faqat uni amalga oshirish doirasi nuqtai nazaridan tushunish mumkin. Hozirgi vaqtda alohida hududlarni boshqarishning o'ziga xos omillarini o'rganish eng istiqbolli hisoblanadi. Shu sababli, biz bu yo'ldan borar ekanmiz, muqarrar ravishda sportning ijtimoiy institutiga xos bo'lgan boshqaruv usullarini o'rganish zarurligiga kelamiz.[1,2]

Tadqiqot dolzarbligi. Jismoniy madaniyat tizimining rivojlanishi har doim uning rivojlanishining barcha oldingi bosqichlariga xos bo'lgan ushbu xilma-xil tizimning turli jihatlarida yangi shakl va usullarni izlashga asoslangan. Endi individual vazifalarni hal qilishdan jismoniy tarbiya harakatini uning barcha darajalarida boshqarishni takomillashtirish sifatida shakllantirish mumkin bo'lgan umumiy vazifani hal qilishga o'tish kerak - pedagogik jarayonni boshqarishdan tizimni boshqarishgacha.

Jismoniy tarbiya va sportga xos bo'lgan boshqaruv usullarini o'rganishga kirishar ekanmiz, birinchi navbatda umumiy, o'ziga xos bo'lmagan xarakterga ega bo'lgan, boshqa ijtimoiy sohalarda aniq o'xshashliklarga ega bo'lgan usullarni ta'kidlashimiz kerak.[3]

Taxmin qilish mumkinki, boshqaruvning kamida uchta usuli mavjud:
bevosita ma'muriy ta'sir; iqtisodiy omillar majmui;
tashkiliy va uslubiy g'oyalar majmui.

Sport sohasi uchun birinchi usulning o'ziga xos xususiyati shundaki, direktiv nazorat harakati kamdan-kam hollarda sport tashkilotlarining butun tizimiga taalluqli bo'lib, asosan keyingi quyi bo'g'in bilan cheklanadi.

Jismoniy tarbiya va ushbu yo'nalishdagi faoliyatni rivojlantirish turli bo'limlar va bo'ysunuvchilarning juda ko'p sonli tashkilotlari tomonidan amalga oshiriladi, bu esa boshqaruv usuli sifatida to'g'ridan-to'g'ri ma'muriy ta'sirni qo'llash doirasini toraytiradi.

Iqtisodiy omillarning yig'indisi ijtimoiy ishlab chiqarish sohasida qo'llaniladigan omillarga o'xshaydi - masalan, moddiy rag'batlantirish, xarajatlarni hisobga olish va boshqalar.

Boshqarishning uchinchi usuli – tashkiliy-uslubiy g'oyalar majmuini ishlab chiqarish texnologiyasi bilan aniqlash mumkin.[4,5]

Tadqiqotning maqsadi. Yuqorida aytib o'tilgan uchta usul jismoniy madaniyat tizimida turli xil samaradorlik bilan ishlaydi. Biroq, ushbu tizimda nazoratni o'rganayotganda, yana bir usulni ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir, bu sport musobaqalari tizimidir.

Bizningcha, ushbu to'rtinchi, o'ziga xos nazorat usulini ajratib ko'rsatish mumkin va maqsadga muvofiqdir, garchi unda uchta umumiy usul ham ishlaydi aniq. Barcha boshqaruv usullarining ta'sirini o'rganish vazifasi dolzarbdir. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, umumiy bo'lgan uchta usul allaqachon boshqa ijtimoiy-iqtisodiy sohalarga nisbatan ko'p jihatdan o'rganilgan, buni hali sport musobaqalari haqida aytib bo'lmaydi.[6]

Jismoniy tarbiya va sport harakatini boshqarish tuzilmasini milliy miqyosda yoki boshqa miqyosda boshqaruv prizmasi orqali qarash kerak, deb taxmin qilish mumkin. Boshqaruv tuzilmasidagi o'zgarishlar bevosita o'zini namoyon qilmaydi, faqat yuqorida qayd etilgan to'rtta boshqaruv usulida ushbu o'zgarishlarni amalga oshirish orqali namoyon bo'ladi. Masalan, sportni boshqarishning davlat tizimini yaratish yoki jismoniy tarbiya va sport harakatini boshqarishning ommaviy shakllariga o'tish davrida turli tashkiliy va boshqaruv shakllari mavjud bo'lgan yoki mavjud bo'lmagan, ammo bu o'zgarishlarning hech biri sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmagan. Ushbu to'rtta boshqaruv usuli O'zbekiston sportining harakati tarixida uni boshqarishda ustunlik biz sanab o'tgan to'rtta usulning u yoki bu turiga

tegishli bo‘lgan davrlar bo‘lgan. Shu bilan birga, barcha usullar bir-biridan sezilarli ustunliksiz intensiv qo‘llanilgan davrlarni nomlash mumkin. Shu munosabat bilan, Olimpiya o‘yinlariga tayyorgarlikning yakuniy bosqichi, O‘zbekiston Olimpiya terma jamoalarini muvaffaqiyatli tayyorlash va shakllantirish bo‘yicha kompleks maqsadli dasturni amalga oshirishda, to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rsatmalar, iqtisodiy omillar va yagona tashkiliy-uslubiy rahbarlik hamda mamlakat sport tashkilotlarining kuch-g‘ayratini o‘quv dasturining eng dolzarb yo‘nalishlariga yo‘naltirish maqsadida ta‘sir o‘tkazishning muhim vositasiga aylangan sport musobaqalari tizimidan foydalanildi.[7]

Mavzuning o‘rganganlik darajasi. Shunday qilib, hozirgi vaqtda sport musobaqalarini ijtimoiy hodisa sifatida o‘rganish vazifasi ikkita sababga ko‘ra dolzarbdir:

- sport musobaqalari tizimi sport harakatini boshqarishning o‘ziga xos usulidir, shuning uchun biz boshqaruvni umumiy lashtirishdan manfaatdor bo‘lgan holda, tizimni vizual holatida qilish va uning asosida sport tizimining barcha imkoniyatlaridan foydalangan holda ushbu umumiy lashtirish zahiralari ko‘rishimiz kerak.

- sport musobaqalari tizimining o‘zi boshqarish ob‘ekti bo‘lib, uni boshqarishning samaradorligi turli ijtimoiy- iqtisodiy sohalarida joylashgan ko‘plab omillar bilan belgilanadi. Bu holat sport musobaqalari tizimini boshqarishni amalda kamroq qiyinlashtiradi.

Sport ijtimoiy institutining o‘zini boshqarishni taxmin qilish mumkinki, faqat sport musobaqalari tizimini boshqarish ob‘ekti sifatida optimal boshqarish bilan u boshqaruv usuli sifatida o‘z rolini samarali bajarishi mumkin.

Shunday qilib, biz nafaqat sport musobaqalari tizimining ushbu ikki tomoni o‘rtasidagi dialektik munosabatlar, balki o‘rganilayotgan hodisaning ikkala tomonini birgalikda o‘rganish zarurligi haqida ham xulosaga kelamiz.[8]

Tadqiqot natijalari. “Sport musobaqasi” tushunchasi o‘zining asosiy tamoyili - jismoniy mashqlardan tobora uzoqlashmoqda. Katta sportga kelsak, jismoniy mashqlar faqat birlamchi manbalardan biri bo‘lgan yirik axborot tizimi sifatida sport musobaqalari tizimining modeli shakllantirilmoqda.

Sport musobaqalarining axborot tuzilmasining xilma- xilligi va murakkabligi yaqqol ko‘rinib turibdiki, bu ko‘p jihatdan ularni jozibador qiladi.

Sport mashqlarining axborot tuzilmasi miqdoriy va sifatko‘rsatkichlarini ta‘minlaydi. Axborot tuzilishi ham miqdoriy, ham sifat jihatidan bo‘lgan sport turlari guruhi mavjud. Bular, xususan, masofadan harakatlanadigan sport turlari. Miqdoriy belgi - sportchining belgilangan masofani bosib o‘tgan vaqti. Sifat - u yoki bu sportchining raqiblar ustidan qozongan g‘alabasi.[9]

Gimnastika kabi sub'ektiv bahoga ega bo'lgan sport turlarida oraliq axborot tuzilmalari bo'lishi mumkin: masalan, element to'liq baholash uchun yoki uning bir qismi uchun bajarilishi mumkin. Biroq, ayrim hollarda, sudyalar elementning bajarilmasligi faktini aniqlaydilar va endi gap miqdoriy emas, balki sifat o'zgarishi haqida.

Elementar musobaqa aktlarining axborot tarkibini tahlil qilish asosida sport mashqlari yetarli darajada aniqlik bilan rasmiylashtirilishi mumkin.

Ushbu xulosa ikkita muhim ma'noga ega:

- elementar musobaqa aktining axborot tarkibi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan sport musobaqalarida hakamlilik qilish, sport hakamligini ob'ektivlashtirishning texnik vositalariga asoslanadigan matematik rasmiylashtirish usullarini qo'llash orqali to'liq ob'ektivlashtirilishi mumkin;

- elementar musobaqa aktlarini rasmiylashtirish asosida yaxlit sport musobaqasining axborot modelini qurish mumkin, bu esa o'z navbatida sport musobaqasining optimal strategiyasi va taktikasini aniqlash va keyinchalik amalga oshirish maqsadida tahlil qilinishi mumkin.

Sport musobaqasi voqelikni obrazli aks ettirish shakllaridan biri sifatida qaralishi kerakligi sababli, sport musobaqasiga xos xususiyatlarni ijodiy jarayon sifatida ko'rib chiqish zarur. Musobaqaning ijodiy jarayon ekanligiga, xususan, o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlari ishonch hosil qiladi. Sport musobaqasi masalasini ko'rib chiqsak, biz undagi ijodkorlik mavzusini, ijodkorlik ishini aniqlashimiz, nomlashimiz kerak. Bunday narsalardan biri, ijod mahsuli sport natijasi bo'lishi mumkin, deb taxmin qilish mantiqan to'g'ri.

Sport musobaqasining ijodiy qiymatining mezonini, xususan, uning ilgari yaratilgan ijodiy qadriyatlarining butun majmuini, ya'ni sport-texnika natijalarini yangi mazmun bilan boyitish darajasi bo'ladi.

Sport-texnika natijasini raqobatning namoyon bo'lish shakllaridan biri sifatida, inson faoliyatining ma'lum bir sohasi, uning xususiyatlari, tarkibiy qismlari, shakllanishining asosiy qonuniyatlari, ijtimoiy ahamiyatining uzviy aksi sifatida yanada chuqurroq o'rganish kerak.

Ko'rinib turibdiki, sport-texnika natijasi va uning o'sish sur'ati muayyan sport tizimining mazmuni va tashkil etilishining ko'rsatkichlaridan biri sifatida qaralishi kerak.

Sport natijalarining o'zgarishi (o'sish yoki pasayish) belgisiga mos keladigan umumiy natijalar to'plamidan keladigan signal ma'lumotlarni qayta ishlash va qaror qabul qilgandan so'ng, tegishli ijtimoiy ijro etuvchi mexanizmni faollashtiradi.[10]

Xulosa. Biz sport natijalarining umumiy to'plami tushunchasini kiritdik va u sportning ijtimoiy institutiga ta'sir qiluvchi samarali omil bo'lib xizmat qiladi, deb

hisoblaymiz. Biroq, ushbu to'planning ko'p omilliligi va uning yuqori axborot sig'imi shuni ko'rsatadiki, natijalarning umumiy to'plami faqat ushbu juda katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlashning avtomatik vositalaridan foydalanganda samarali boshqaruv omili bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, biz yana bir bor oldingi xulosamizga qaytamiz: sport ijtimoiy institutini markazlashgan holda boshqarish imkoniyatlarini faqat zamonaviy, ilmiy-texnikaviy o'zgarishlar yutuqlaridan foydalangan holda to'liq amalga oshirish mumkin.

Adabiyotlar:

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent "O'zbekiston" – 2017 y.
3. Usmonxo'jayev T.S. "Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari" T-2005 yil
4. Xo'jayev F. "Sport o'yinlari" T 2007
5. «Концепция развития физической культуры и массового спорта в Республике Узбекистан на период 2019-2023 годы.» (Постановление КМ РУз от 13.02.2019 г. № 118)
6. Физическая культура студента. Учебник для студентов ВУЗов / Под.ред. Ильинича В.И. – М.Гардарики 2007.
7. Максименко А.М. Основы теории и методики физической культуры. – М.; ФиС, 2001.
8. Керимов Ф.А. Спорт сохасидаги илмий таджикотлар, «Zar qalam», T – 2004
9. Adam Goodes. Yulunga: Traditional Indigenous Games. - Sydney 2009 year
10. Active schools. Kori ki te Kura. Games sport New Zealand 2012 year.

РЕЗЮМЕ

Maqolada jismoniy tarbiya va sport tizimida umumiy xarakterdagi boshqaruv usullari bilan bir qatorda sport musobaqalari ham boshqaruv usuli sifatida muvaffaqiyatli ishlaydi. "Sport va texnik natijalarning umumiy majmui" tushunchasi kiritiladi. Sport musobaqasining alohida elementlari nazorat omillari sifatida jismoniy tarbiya va sport tizimiga ta'sir etishi ko'rsatilgan. Biroq, eng samarali sport musobaqasi ob'ekt sifatida sport musobaqalari tizimini optimal boshqarish bilangina boshqaruv usuli sifatida qo'llanilishi mumkin.

РЕЗЮМЕ

В статье, помимо общих методов управления в системе физического воспитания и спорта, спортивные соревнования также успешно работают как метод управления. Будет введено понятие «общая совокупность спортивно-технических результатов». Было показано, что определенные элементы спортивных соревнований влияют на систему физического воспитания и спорта как управляющие факторы. Однако максимально эффективное спортивное соревнование как объект может быть использовано как метод оптимального управления системой спортивного соревнования.

SUMMARY

In this article, in addition to general management methods in the system of physical education and sports, sports competitions also work successfully as a management method. The concept of "general set of sports and technical results" was introduced. It is also shown that certain elements of sports competitions affect the system of physical education and sports as control factors. However, the most effective sports competition as an object can be used as a method of optimal management of the sports competition system.